

ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ ՀԱՏՈՒԿ ՌԵԺԻՄԻ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐՈՒՄ ԱՆՀՐԱԺԵՇՏ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿՐԱՎԱԿԱՆ ԵՐԱՇՆԻՔՆԵՐԸ¹

Աննա Հարությունյան

ԵՊՀ սահմանադրական իրավունքի ամբիոնի ասպիրանտ

Երբեմն պետության սահմանադրական կարգը վտանգող ստեղծված իրավիճակի պայմաններում ներպետական սահմանադրաիրավական կարգավորումները լիարժեք հնարավորություն չեն տալիս կամ առնվազն չեն ընձեռում այն պատշաճ արագությամբ ու համարժեք հաղթահարելու հնարավորություն²: Նման իրավիճակների առաջացման հավանականությունը պայմանավորում է անհրաժեշտ կանոնակարգումների (կառավարման հատուկ ռեժիմի³ վերաբերյալ օրենսդրության) ընդունում, որոնք հնարավորություն են տալիս շրջանցելու սահմանված ընդհանուր դրույթները՝ միաժամանակ ապահովելով նման շրջանցումների ընթացքում չարաշահումների բացառումը⁴: Արդյունավետության ապահովման նպատակով կառավարման հատուկ ռեժիմի վերաբերյալ օրենսդրությամբ ժամանակավոր վերապահումով է կիրառվում իշխանությունների բաժանման սահմանադրական հիմնադրույթը, ինչը, որպես կանոն, նշանակում է իշխանության կենտրոնացում⁵: Իրավիճակի հաղթահարման նպատակով պետական մարմինները օժտվում են այնպիսի լիազորություններով, որոնք վերապահված չեն վերջիններիս և համահունչ չեն իրենց հիմնական գործառույթներին: Հետևաբար, իշխանությունների բաժանման դոկտրինը և նույնիսկ զսպումների ու հակակշիռների համակարգը ամբողջովին այլ

¹ Սույն հոդվածը գեկույցվել է 2022թ. դեկտեմբերի 8-ի ԵՊՀ իրավագիտության ֆակուլտետի ասպիրանտների և հայցորդների գիտական նստաշրջանին:

² Տե՛ս **Andras Jakob**, «German Constitutional Law and Doctrine on State of Emergency – Paradigms and Dilemmas of a Traditional (Continental) Discourse» (2006), German Law Journal, էջ 454, <https://www.cambridge.org/core/services/aop-cambridge-core/content/view/97A878A84747924E782929C56893194F/S207183220000479Xa.pdf/german-constitutional-law-and-doctrine-on-state-of-emergency-paradigms-and-dilemmas-of-a-traditional-continental-discourse.pdf> 29.11.2022 դրությամբ:

³ Սույն հոդվածում օտարերկրյա հեղինակների աշխատանքներից հղումներ կատարելի «state of emergency» եզրույթը թարգմանվել է որպես «կառավարման հատուկ ռեժիմ», քանի որ այդ անգլերեն եզրույթը մեջբերված հատվածներում օգտագործվում է հենց այդ իմաստով՝ նկատի ունենալով ոչ միայն արտակարգ դրության, այլև պետական և հասարակական կարգին սպառնացող վտանգի վերացման համար հայտարարվող կառավարման այլ հատուկ ռեժիմները (այդ թվում՝ ռազմական դրությունը): Եզրույթի նման լայն մեկնաբանման օգտին է վկայում նաև «Ժողովրդավարություն իրավունքի միջոցով» եվրոպական հանձնաժողովի (Վենետիկի հանձնաժողով) կողմից իր գեկույցներից մեկում «state of emergency» հասկացության մեկնաբանումը: Տե՛ս Venice Commission, Report, Respect for democracy, human rights and the rule of law during states of emergency: Reflections, Strasbourg, 19 June 2020, CDL-AD(2020)014, 5-րդ պարբերություն, [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2020\)014-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2020)014-e) 29.11.2022 դրությամբ:

⁴ Տե՛ս նույն տեղում: Տե՛ս նաև **Allgemeine Staatslehre Von DDr. Friedrich Koja**, o. Universitätsprofessor in Salzburg, Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, Wien 1993, էջ 397:

⁵ Տե՛ս **Andras Jakob**, նշված աշխատությունը, էջ 460:

կերպ են ուրվագծվում¹: Սակայն իշխանության կենտրոնացման այսպիսի լրջագույն «շեղումը» անխուսափելի անհրաժեշտություն է պետության անվտանգությանը, ինքնիշխանությանը, տարածքային ամբողջականությանը, սահմանադրական կարգին սպառնացող վտանգի վերացման համար: Վարչաիրավական հատուկ ռեժիմի հայտարարումը հնարավորություն է տալիս պետությանը անհրաժեշտ և համարժեք միջոցներ ձեռնարկել առաջացած վտանգի կանխման, դրա հետևանքների վերացման, մարդու և քաղաքացու հիմնական իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության, պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինների արդյունավետ գործունեության ապահովման նպատակով:

Վարկ է նշել, որ կառավարման հատուկ իրավական ռեժիմի պատմական ակունքները սկիզբ են առնում դեռևս Հռոմեական Հանրապետության ժամանակաշրջանից: Այսպես, ձգնաժամների առաջացման դեպքում Սենատը կարող էր առաջարկել երկու գործադիրներին (երկու կոնսուլներին) նշանակել դիկտատոր, որը պետք է իրականացներ իրեն փոխանցված արտակարգ լիազորությունները: Դիկտատորը նշանակվում էր վեց ամսով, և այս ժամկետը չէր կարող երկարաձգվել²: Հետագայում գործադիր իշխանությանը, այսպես կոչված՝ «արտակարգ լիազորությունների» պատվիրակման իրավական պրակտիկան, զարգացավ և նախատեսվեց տարբեր պետությունների օրենսդրություններում՝ ապահովելով տարաբնույթ արտակարգ իրավիճակներում արագ և արդյունավետ կենտրոնացված կառավարման հնարավորություն³: Պատճառն այն է, որ ձգնաժամների կառավարումը պահանջում է անհետաձգելի գործողությունների իրականացում, սակայն օրենսդիր մարմինը զրկված է արագ գործելու նման հնարավորությունից, մինչդեռ արդյունավետության տեսանկյունից գործադիրը օժտված է առավել արագ արձագանքման հնարավորությամբ:

Իշխանության գործադիր ճյուղը բաղկացած է հասարակական անվտանգության (այդ թվում՝ առողջության) ապահովման համար պատասխանատու մարմիններից, որոնք տիրապետում են որոշումների ընդունման համար անհրաժեշտ տեղեկատվությանը: Ի լրումն նշենք, որ գործադիր իշխանության իրավական ակտերի ընդունման համար անհրաժեշտ չէ խորհրդարանական երկարատև ընթացակարգերի պահպանում, հետևաբար ապահովվում է կարգավորման անհապաղ սահմանման հնարավորությունը⁴:

Վերոգրյալի համատեքստում հաշվի առնելով Հայաստանի Հանրապետության պատմական անցյալը՝ հարկ ենք համարում նշել, որ 1977 թ. հոկտեմբերի 7-ին ընդունված ԽՍՀՄ Սահմանադրությամբ նախատեսված էր միայն ռազմական դրություն հայտարարելու հնարավորություն: Այսպես, Սահմանադրության 121-րդ հոդվածի 15-րդ կետով սահմանված էր ԽՍՀՄ զերագույն խորհրդի նախագահության

¹ Տե՛ս **Nana Uznadze, Giorgi Mwilidze**, “Parliaments during the Emergency Regimes”, 2020 J.Const L.145 (2020), Bluebook 21st ed, էջ 145, [https://www.constcourt.ge/files/7/JCL%20-%20ENG%20-%20VOL%201%20\(2020\)%20Special%20Issue/JCL%20-%202020%20Vol.1%20Special%20Issue%20-%20ENG-145-162.pdf](https://www.constcourt.ge/files/7/JCL%20-%20ENG%20-%20VOL%201%20(2020)%20Special%20Issue/JCL%20-%202020%20Vol.1%20Special%20Issue%20-%20ENG-145-162.pdf) 30.11.2022 դրությամբ:

² Տե՛ս **Bruce Ackerman**, The Emergency Constitution, 2020 J.Const.L.9(2020), էջ 24: Տե՛ս նաև Crisis Government in the Modern Democracies, **Clinton Rossier**, With a new introduction by William J.Quirk, Sixth Printing 2009, էջ 20, <https://books.google.am/books?id=rsWXgBcTmbwC&printsec=frontcover#v=onepage&q&f=false> 30.11.2022 դրությամբ:

³ Տե՛ս Venice Commission Observatory of situations of emergency in Venice Commission member States, <https://www.venice.coe.int/files/EmergencyPowersObservatory/T09-E.htm> 30.11.2022 դրությամբ, Տե՛ս նաև https://www.venice.coe.int/files/EmergencyPowersObservatory/By_country-E.htm 30.11.2022 դրությամբ:

⁴ Տե՛ս **Nana Uznadze, Giorgi Mwilidze**, նշված աշխատությունը, էջ 147:

կողմից ԽՍՀՄ պաշտպանության նպատակով ամբողջ պետությունում կամ առանձին տարածքներում ռազմական դրություն հայտարարելու լիազորությունը¹: Սակայն ռազմական դրության հայտարարումը հնարավորություն չէր տալիս լուծելու ներքին սոցիալ-քաղաքական կոնֆլիկտները, որի համար անհրաժեշտ էին կազմակերպահրավական ներգործության այլ միջոցներ, որպիսիք հնարավոր են միայն արտակարգ դրության պարագայում: Արտակարգ դրության իրավական ռեժիմի ինստիտուտը կազմող իրավական նորմերի համակարգը ձևավորվեց աստիճանաբար²: Արտակարգ դրության ինստիտուտի փաստացի կիրառման սկզբնական փուլում ԽՍՀՄ-ում բացակայում էին անհրաժեշտ իրավական հիմքերը³: Հետագայում՝ 1988 թ. դեկտեմբերի 1-ին ընդունված «ԽՍՀՄ Սահմանադրության (հիմնական օրենքի) փոփոխությունների և լրացումների մասին» թիվ № 9853-XI օրենքով Սահմանադրության տեքստում կատարվեց լրացում, և նախատեսվեց արտակարգ դրություն հայտարարելու ԽՍՀՄ Գերագույն խորհրդի նախագահության լիազորությունը⁴: ԽՍՀՄ Սահմանադրությունում կատարված այս լրացումը, կարծում ենք, վկայում է, որ տվյալ ժամանակաշրջանում տեղի ունեցող պատմական զարգացումների արդյունքում խորհրդային իշխանությունը ի վերջո ընդունեց այն գաղափարը, որ խորհրդային պետությունում հնարավոր էր այնպիսի ձգնաժամային իրավիճակների ծագում, որի հաղթահարումը անհնար կլիներ առանց վարչաիրավական հատուկ ռեժիմի, այն է՝ արտակարգ դրության հայտարարման:

Վերոգրյալի համատեքստում կարող ենք եզրակացնել, որ վարչաիրավական հատուկ ռեժիմի հայտարարումը և գործադիր իշխանությանը լիազորությունների որոշակի ծավալի փոխանցումը անխուսափելի անհրաժեշտություն են պետական և հասարակական կարգը վտանգող ձգնաժամային իրավիճակների հաղթահարման համար: Միաժամանակ, գործադիրին արտակարգ լիազորություններ շնորհելիս այն ձեռք է բերում բնույթով այնպիսի հատուկ լիազորություններ, որոնց նկատմամբ վերահսկողության իրականացումը որոշակի բարդություն է ներկայացնում⁵: Կառավարման հատուկ իրավական ռեժիմը գործարկվում է բավականին խոցելի իրավական մեխանիզմով, որը կարող է հանգեցնել իշխանության չարաշահման⁶ և որպես արդյունք՝ մարդու և քաղաքացու հիմնական իրավունքների և ազատությունների

¹ Стѹ Конституция (Основной Закон) Союза Советских Социалистических Республик, Принята на внеочередной седьмой сессии Верховного Совета СССР девятого созыва 7 октября 1977 г. <https://www.hist.msu.ru/ER/Text/cnst1977.htm> 30.11. 2022 դրությամբ: Стѹ նաև **О. В. Виноградов**, Институт чрезвычайного положения накануне прекращения существования СССР как геополитической реальности, էջ 109, <https://cyberleninka.ru/article/n/institut-chrezvychaynogo-polozheniya-nakanune-prekrascheniya-suschestvovaniya-sssr-kak-geopoliticheskoy-realnosti/viewer> 30.11. 2022 դրությամբ:

² Стѹ **О. В. Виноградов**, Институт чрезвычайного положения накануне прекращения существования СССР как геополитической реальности, էջ 110, <https://cyberleninka.ru/article/n/institut-chrezvychaynogo-polozheniya-nakanune-prekrascheniya-suschestvovaniya-sssr-kak-geopoliticheskoy-realnosti/viewer> 30.11. 2022 դրությամբ:

³ Стѹ նույն տեղում: Стѹ նաև **Пчелинцев С. В.**, Проблемы ограничения прав и свобод граждан в условиях особых правовых режимов. М., 2006, էջ 130:

⁴ Стѹ Закон СССР от 1 декабря 1988 г. «Об изменениях и дополнениях Конституции (Основного Закона) СССР» 1.12.1988 № 9853-XI https://ru.wikisource.org/wiki/%D0%97%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%BD_%D0%A1%D0%A1%D0%A1%D0%A0_%D0%BE%D1%82_1.12.1988_%E2%84%96_9853-XI 30.11. 2022 դրությամբ:

⁵ Стѹ նաև **John Ferejohn**, The law of the execution: A typology of emergency powers, Oxford University Press and New York University School of Law 2004, I.CON, Volume 2, Number 2, 2004, էջ 218:

⁶ Стѹ **Andras Jakab**, նշված աշխատությունը, էջ 455:

էության խաթարման: Այդ իսկ պատճառով անհրաժեշտ է այնպիսի սահմանադրաիրավական լրացուցիչ երաշխիքների սահմանում, որոնք կապահովեն գործադիր իշխանության լիազորությունների իրականացման նկատմամբ բավարար վերահսկողություն և կկանխեն գործադիր կողմից իշխանության չարաշահման վտանգը: Նշվածը հաշվի առնելով՝ սույն աշխատանքի շրջանակներում կանդիդատանք վարչաիրավական հատուկ ռեժիմի պայմաններում գործադիր իշխանության լիազորությունների իրականացման նկատմամբ արդյունավետ վերահսկողության իրականացման հնարավորություն ապահովող երաշխիքների սահմանման և դրանց բովանդակության բացահայտման հիմնախնդրին:

Այսպես, «ժողովրդավարություն՝ իրավունքի միջոցով» եվրոպական հանձնաժողովը (այսուհետ՝ Վենետիկի հանձնաժողով) իր զեկույցներից մեկում իրավունքի գերակայության և ժողովրդավարության ապահովման տեսանկյունից կարևորել է կառավարման հատուկ ռեժիմի ապահովման համար պատասխանատու մարմինների իրավական ակտերի և գործողությունների նկատմամբ խորհրդարանական վերահսկողության նշանակությունը: Ըստ Վենետիկի հանձնաժողովի՝ խորհրդարանը պետք է վերահսկողության իրականացման հնարավորություն ունենա տարբեր փուլերում, այն է՝ կառավարման հատուկ ռեժիմի հայտարարման, երկարաձգման և ավարտման, արտակարգ լիազորությունների շնորհման և կիրառման ընթացքում¹: Գործադիր նկատմամբ խորհրդարանական վերահսկողության նշված գաղափարը ամրագրվել է նաև Սահմանադրությամբ, որի 119-րդ և 120-րդ հոդվածներով սահմանվել է Ազգային ժողովի լիազորությունը՝ վերացնելու Կառավարության կողմից հայտարարված ռազմական կամ արտակարգ դրությունը կամ չեղյալ հայտարարելու իրավական ռեժիմով նախատեսված միջոցառումների իրականացումը:

Նշվածի համատեքստում հարկ ենք համարում անդրադառնալ կառավարման հատուկ ռեժիմի հայտարարման դեպքում նշված որոշումներում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու նկատմամբ խորհրդարանական վերահսկողության ապահովման անհրաժեշտությանը: Այսպես, 2020 թ. մարտի 16-ին պետության ողջ տարածքում հայտարարվեց արտակարգ դրություն²: Սույն որոշմամբ սահմանվեցին կիրառվող միջոցառումները, իրավունքների ու ազատությունների ժամանակավոր սահմանափակումները և արտակարգ դրության իրավական ռեժիմն ապահովող միջոցները: Ազգային ժողովի հատուկ նիստի գումարումից հետո նշված որոշման մեջ կատարվեցին բազմաթիվ փոփոխություններ և լրացումներ, որոնք, սակայն, չներկայացվեցին Ազգային ժողովին՝ փաստացի շրջանցելով խորհրդարանական վերահսկողությունը: Հատկանշական է, որ, անդրադառնալով գործադիր իշխանությանը շնորհվող արտակարգ լիազորություններին, Վենետիկի հանձնաժողովը նշում է, որ այն իրավական ակտերը, որոնց միջոցով գործադիր իրացնում է սովորական պայմաններում օրենսդիր մարմնին պատկանող լիազորություններ, պետք է անհապաղ ներկայացվեն խորհրդարանին, որը պետք է դրանք չեղարկելու լիազորություն ունենա³: Համաձայնվելով այս տեսակետին՝ կարծում ենք, որ Սահ-

¹ St'u Venice Commission, Report, Respect for democracy, human rights and the rule of law during states of emergency: Reflections , Strasbourg, 19 June 2020, CDL-AD(2020)014, 80-81-րդ պարբերություններ, [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2020\)014-e 29.11.2022 դրությամբ](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2020)014-e 29.11.2022 դրությամբ):

² St'u Կառավարության 2020 թվականի մարտի 16-ի «Հայաստանի Հանրապետությունում արտակարգ դրություն հայտարարելու մասին» թիվ 298-Ն որոշումը, <https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?docid=145261 29.11.2022 դրությամբ>:

³ St'u Venice Commission, Report, Respect for democracy, human rights and the rule of law during states of emergency: Reflections, Strasbourg, 19 June 2020, CDL-AD(2020)014, 81-րդ պարբերություններ, [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2020\)014-e 29.11.2022 դրությամբ](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2020)014-e 29.11.2022 դրությամբ):

մանադրությամբ ամրագրված խորհրդարանական վերահսկողության կառուցակարգը պետք է կիրառվի ոչ միայն արտակարգ կամ ռազմական դրություն հայտարարելիս, այլև նշված որոշումներում իրավունքների և ազատությունների սահմանափակումների ծավալը մեծացնելու, նոր միջոցառումներ և միջոցներ նախատեսելու նպատակով լրացումներ և փոփոխություններ կատարելիս, որոնց ընդունման անհրաժեշտության հիմնավորումը և հիմքում ընկած տեղեկատվությունը յուրաքանչյուր դեպքում պետք է ներկայացվեն Կառավարության կողմից՝ ապահովելով կառավարման հատուկ ռեժիմի շրջանակներում նախատեսվող միջոցառումների նկատմամբ խորհրդարանական վերահսկողության իրականացումը:

Ընդ որում, կարծում ենք, որ նշված եզրահանգումը կյանքի կոչելու համար բնավ բացակայում է սահմանադրական փոփոխությունների անհրաժեշտությունը, քանզի այդպիսի ընթացակարգը բխում է հենց Սահմանադրության հիմնադրույթների բովանդակությունից:

Կորոնավիրուսային համավարակի առաջ գալու արդյունքում շատ պետություններում վեր հանվեցին մի շարք օրենսդրական բացեր: Արտակարգ իրավիճակների վերաբերյալ իրավակարգավորումները ոչ բոլոր պետություններում էին ամրագրված սահմանադրաիրավական մակարդակում, իսկ նախատեսված լինելու դեպքում՝ առողջապահական ձգնաժամները ոչ միշտ էին դիտարկվում որպես հատուկ ռեժիմի հայտարարման հիմք՝ սահմանափակելով որոշում ընդունելու իրավասությամբ օժտված սուբյեկտների հնարավորությունները: Մյուս կողմից, համավարակի դեմ պայքարի նպատակով մշակված նոր օրենսդրական կարգավորումները երբեմն իրենց բնույթով հապճեպ էին և ոչ բավարար չափով մշակված: Միաժամանակ, որոշ պետություններում ևս կիրառվում էին արտակարգ միջոցներ՝ ղեկավարվելով արտակարգ դրության վերաբերյալ նախկինում մշակված օրենսդրական կարգավորումներով, որոնք արդյունքում լայն հնարավորություններն էին ստեղծում չարաշահումների համար¹: Կորոնավիրուսային հիվանդությունը (COVID-19), արագ տարածում ստանալով ողջ աշխարհում, սկզբնական շրջանում իր հատկություններով անհայտ էր մարդկությանը, և տարբեր պետություններում վերհանված օրենսդրական բացերը, կարծում ենք, վկայում է այն մասին, որ որևէ պետության իրավական համակարգ ամբողջովին պատրաստ չէ առերեսվել պետական և հասարակական կարգին սպառնացող անկանխատեսելի ձգնաժամի: Այդ իսկ պատճառով կառավարման հատուկ ռեժիմի հայտարարումը ապահովում է իշխանությունների անհապաղ արձագանքը իրավիճակին, ինչը ենթադրում է ոչ միայն գործադիր իշխանությանը ժամանակավորապես արտակարգ լիազորությունների շնորհում, այլև որոշակի ժամանակահատվածի տրամադրում՝ իրավական համակարգում տվյալ իրավիճակով պայմանավորված անհրաժեշտ փոփոխություններ կատարելու համար: Ենթաօրենսդրական նորմատիվ իրավական ակտերի միջոցով օրենսդրական կարգավորման ենթակա հարաբերությունների կարգավորումը պետք է լինի բացառապես ժամանակավոր՝ նախքան անհրաժեշտ օրենսդրական դրույթների սահմանումը: Հատկանշական է, որ Վենետիկի հանձնաժողովն իր գեկույցներից մեկում նշել է, որ կառավարման հատուկ ռեժիմի հայտարարումը առանց ժամկետային սահմանափակման, ներառյալ՝ դրա դադարի պայմանավորումը բացառիկ իրադրության հաղթահարմամբ, չի կարող օրինական համարվել: Միաժամանակ, ռեժիմի երկարաձգումը հնարավոր է այնքան ժամկետով, որքան այդ անհրաժեշտ է բացա-

¹ St'u Erin Houlihan and William Underwood, Emergency law responses and the COVID-19 pandemic, Global State of Democracy Thematic Paper 2021, DOI: <https://doi.org/10.31752/idea.2021.84> էջ 8:

ռիկ իրավիճակը հաղթահարելու համար¹: Այսպիսով, հատուկ կառավարման ռեժիմը չի կարող ժամանակային կտրվածքով ամբողջովին համընկնել դրա հիմքերի պահպանման տևողության հետ: Գերխնդիրը տվյալ դեպքում այն է, որ հնարավորինս սեղմ ժամկետում մի կողմից՝ մեղմվեն հատուկ ռեժիմի հիմքերը, մյուս կողմից ընդունվեն դրանց արձագանքման այնպիսի օրենսդրական հիմքեր, որոնց պարագայում դադարում է կառավարման հատուկ ռեժիմի անհրաժեշտությունը: Ընդ որում, ասվածից բնավ չի բխում, որ իրավունքի սահմանափակումները օրենսդրական հիմքերով ձեռք են բերում մշտական բնույթ, քանի որ խոսքը միայն որոշակի հիմքերի առկայության դեպքում իրավունքի սահմանափակումների մասին է: Օրինակ, տևական համաճարակի դեպքում նախապատվությունը պետք է տալ ոչ թե անորոշ ժամկետով կառավարման հատուկ ռեժիմ, այլ այնպիսի օրենսդրական հիմքեր սահմանելուն, որոնք հնարավորություն կտան անհամեմատ ավելի մեղմ կառավարման հատուկ ռեժիմի՝ արտակարգ իրավիճակի պարագայում ձեռնարկել համապատասխան միջամտության քայլեր:

Վերոգրյալի համատեքստում հարկ ենք համարում արձանագրել, որ մեր երկրում նախքան արտակարգ դրությունը արտակարգ իրավիճակով փոխարինելը այն երկարաձգվեց շուրջ վեց ամսով, ինչը, կարծում ենք, բավականին երկար ժամանակահատված է: Սակայն օրենսդրական անհրաժեշտ փոփոխությունների հապաղումը գործնականում հանգեցնում է նաև ժողովրդավարական գործընթացների բնականոն զարգացման խոչընդոտման և գործադիրի ու օրենսդիրի միջև իշխանությունների բաժանման ու հավասարակշռման սկզբունքի լիարժեք իրացման խաթարմանը: Հետևաբար, բոլոր այնպիսի ծայրահեղ իրավիճակներում, երբ պետությունը հարկադրված է հայտարարել արտակարգ դրություն, պետք է առավելագույն ջանքեր գործադրվեն կառավարման նման խիստ հատուկ ռեժիմի դադարեցմանն ուղղված օրենսդրական փոփոխությունների հրատապ իրականացման համար:

Այսպիսով, կառավարման հատուկ ռեժիմը պետք է դադարեցվի արտակարգ դրության հիմնական հիմքերի հաղթահարման պահից սկսած, ինչը նշանակում է, որ ռեժիմը պետք է դադարեցվի այն պահից, երբ վերջինս կարող է կարգավորվել սովորական իրավական կառուցակարգերի միջոցով, անգամ եթե դեռևս առկա է փոքր ծավալով որոշ սահմանափակումների անհրաժեշտություն²: Այս առումով կարծում ենք, որ կարևոր է, որ գործադիր իշխանության կողմից վարչաիրավական հատուկ ռեժիմ հայտարարելիս միջոցներ ձեռնարկվեն գործող օրենսդրական կարգավորումների վերանայման և նորերի ընդունման նպատակով, ինչը կբացառի օրենսդրական կարգավորման ենթակա հարաբերությունների կարգավորումը գործադիր իշխանության ընդունած ենթաօրենսդրական նորմատիվ իրավական ակտերի միջոցով: Նշվածը կարևոր երաշխիք է գործադիր իշխանության կողմից ճգնաժամի հաղթահարման նպատակով պատվիրակված և արտակարգ լիազորությունների չարաշահման և հատուկ ռեժիմի անհիմն երկարաձգման կանխումն ապահովելու համար:

Քննարկելով կառավարման հատուկ ռեժիմի պայմաններում անհրաժեշտ սահմանադրաիրավական երաշխիքների հիմնախնդիրը՝ սույն աշխատանքի շրջանակներում հարկ ենք համարում անդրադառնալ նաև հատուկ ռեժիմների տևողության և երկարաձգման նկատմամբ խորհրդարանական վերահսկողության արդյունավետության ապահովմանը: Հատկանշական է, որ Վենետիկի հանձնաժողովը նշել է, որ կառավարման հատուկ ռեժիմը կարող է երկարաձգվել հարցի շարունակական

¹ St'u Venice Commission, Report, Respect for democracy, human rights and the rule of law during states of emergency: Reflections, Strasbourg, 19 June 2020, CDL-AD(2020)014, 78-րդ պարբերություն, [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdfid=CDL-AD\(2020\)014-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdfid=CDL-AD(2020)014-e) 29.11.2022 դրությամբ:

² St'u նույն տեղում:

քննարկման հիման վրա, որի նպատակով հարկ է պարբերաբար դիտարկել արտակարգ միջոցառումների անհրաժեշտությունը¹: Վենետիկի հանձնաժողովն իր զեկույցներից մեկում նաև նշել է, որ այն հարցը, թե ով, երբ և ինչպես պետք է դադարեցնի կառավարման հատուկ ռեժիմը, չպետք է թողնվի գործադիրին, որը «վայելում է» իր ուժեղացված իշխանությունը: Հարցը պետք է քննարկի խորհրդարանը²: Եթե կառավարությունը չափից երկար ժամանակահատվածում իրացնում է արտակարգ լիազորություններ, ապա այն ի վերջո կորցնում է իր ժողովրդավարական լեգիտիմությունը³: Խորհրդարանը պետք է օժտված լինի կառավարման հատուկ ռեժիմը պարբերաբար վերանայելու և անհրաժեշտության դեպքում դրա գործողությունը դադարեցնելու լիազորությամբ⁴: Ավելին, գործադիրի գործողությունների գնահատման համար շատ կարևոր է արտակարգ լիազորությունների իրականացման նկատմամբ խորհրդարանի կողմից հարցումների և քննության իրականացումը⁵: Կարևորելով կառավարման հատուկ ռեժիմների իրականացման նկատմամբ խորհրդարանական վերահսկողությունը՝ կարծում ենք, որ արտակարգ լիազորությունների չարաշահման և մարդու ու քաղաքացու հիմնական իրավունքների և ազատությունների ոտնահարման կանխման նպատակով նման վերահսկողությունը պետք է դրսևորվի ոչ միայն հատուկ ռեժիմի հայտարարման, այլև դրա գործողության պահպանման և երկարաձգման նպատակահարմարությունը Ազգային ժողովի կողմից պարբերաբար քննարկելով: Գործադիր իշխանությունը պետք է պարբերաբար հաշվետվություն ներկայացնի օրենսդիրին իրականացված միջոցառումների բովանդակության և արդյունքների մասին և հիմնավորի հատուկ ռեժիմի գործողության շարունակության անհրաժեշտությունը, տրամադրի ճշգրիտ և ամբողջական տեղեկատվություն իրավիճակի վերաբերյալ: Հատկանշական է, որ որոշ հեղինակներ, անդրադառնալով վարչաիրավական հատուկ ռեժիմի շրջանակներում իրականացվող խորհրդարանական վերահսկողությանը, առանձնապես կարևորում են ընդդիմության դերը: Մասնավորապես, առաջարկվում է վերահսկող խորհրդարանական հանձնաժողովների նախագահի պաշտոնում նշանակել ընդդիմության ներկայացուցչին՝ խորհրդարանական մեծամասնությանը առաջարկված ընդդի-

¹ Տե՛ս European Commission For Democracy Through Law (Venice Commission), Compilation Of Venice Commission Opinions And Reports On States Of Emergency, Strasbourg, 16 April 2020, CDL-PI(2020)003, էջ 21, [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-PI\(2020\)003-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-PI(2020)003-e) 03.12.2022 դրությամբ:

² Տե՛ս European commission for democracy through law (Venice Commission), Emergency Powers, Strasbourg, 1995, CDL-STD(1995) 012, էջ 24, [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-STD\(1995\)012-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-STD(1995)012-e) 03.12.2022 դրությամբ:

³ Տե՛ս European Commission For Democracy Through Law (Venice Commission), Compilation Of Venice Commission Opinions And Reports On States Of Emergency, Strasbourg, 16 April 2020, CDL-PI(2020)003, էջ 21, [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-PI\(2020\)003-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-PI(2020)003-e) 03.12.2022 դրությամբ:

⁴ Տե՛ս Venice Commission, Report, Respect for democracy, human rights and the rule of law during states of emergency: Reflections , Strasbourg, 19 June 2020, CDL-AD(2020)014, 82-րդ պարբերություն, [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2020\)014-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2020)014-e) 29.11.2022 դրությամբ:

⁵ Տե՛ս նույն տեղում: Տե՛ս նաև European Commission For Democracy Through Law (Venice Commission) Report On The Democratic Control Of The Armed Forces, CDL-AD(2008)004, Strasbourg, 23 April 2008, 252-րդ պարբերություն, [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2008\)004-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2008)004-e) 29.11.2022 դրությամբ:

մության երեք ներկայացուցչի թվից¹: Կառավարության կողմից օրենսդրին նման հաշվետվությունների պարբերաբար ներկայացումը լուրջ երաշխիք է իշխանության գերկենտրոնացումից և դրանից բխող բոլոր բացասական հետևանքներից խուսափելու համար:

Ամփոփելով կառավարման հատուկ ռեժիմի պայմաններում գործադիր իշխանության լիազորությունների իրականացման նկատմամբ խորհրդարանական արդյունավետ վերահսկողության իրականացումն ապահովող սահմանադրաիրավական երաշխիքների բովանդակության վերաբերյալ ուսումնասիրությունը՝ կարող ենք առանձնացնել հետևյալ հիմնական եզրահանգումները.

- Սահմանադրությամբ ամրագրված խորհրդարանական վերահսկողության կառուցակարգը առաջարկվում է կիրառել ոչ միայն կառավարման հատուկ ռեժիմ հայտարարելիս, այլև նշված որոշումներով նախատեսված իրավունքների և ազատությունների սահմանափակումների ծավալը մեծացնելու, նոր միջոցառումներ և միջոցներ նախատեսելու նպատակով Կառավարության որոշման մեջ լրացումներ և փոփոխություններ կատարելիս.

- Կառավարման հատուկ ռեժիմի հայտարարումը ենթադրում է գործադիրին որոշակի ժամանակահատվածի տրամադրում՝ իրադրությամբ պայմանավորված իրավական համակարգում անհրաժեշտ փոփոխություններ կատարելու նպատակով: Անհրաժեշտ օրենսդրական փոփոխությունների կատարումից հետո անթույլատրելի է օրենսդրական կարգավորման ենթակա հարաբերությունների կարգավորումը գործադիր իշխանության ենթաօրենսդրական նորմատիվ իրավական ակտերի միջոցով և կառավարման հատուկ ռեժիմի անհիմն պահպանումը.

- Կառավարման հատուկ ռեժիմի պայմաններում Կառավարության գործողությունների լեգիտիմության ապահովման և իշխանության չարաշահման կանխման տեսանկյունից կարևոր է օրենսդիր մարմնին պարբերաբար հաշվետվությունների և հատուկ ռեժիմի պահպանման նպատակահարմարության հիմնավորման ներկայացումը:

¹ Տե՛ս **Bruce Ackerman**, նշված աշխատությունը, էջ 29:

THE NECESSARY CONSTITUTIONAL GUARANTEES IN THE TERMS OF THE SPECIAL ADMINISTRATIVE REGIME¹

Anna Harutyunyan

PhD student at the YSU Chair of Constitutional Law

The article is devoted to the investigation of the necessary constitutional guarantees in the terms of the special administrative regime. In the article the author discusses the importance of definition of additional constitutional guarantees that will ensure sufficient control over the exercise of powers of the executive and will prevent the danger of abuse of power by the executive.

Within the framework of the article, the necessity of defining additional guarantees providing the possibility of effective parliamentary control over the exercise of powers of the executive power under the conditions of the special administrative-legal regime and the problem of revealing the content of those guarantees was discussed. As a result of the analysis, the author concluded that the parliamentary control established by the Constitution should be applied not only when declaring a state of emergency, but also when making amendments in the decision of the Government if the aim is to increase the volume of restrictions on rights and freedoms, to define new measures in the mentioned decisions, which are needed to be adopted. The justification and the underlying information must be presented by the Government in each case, ensuring the implementation of parliamentary control over the measures planned within the framework of the special administrative regime.

In the article, the author also referred to the need to make necessary legislative changes during the special administrative regime and to replace the strictest special administrative regime with the less one in the shortest possible time. Within the framework of this work, the author also discusses some issues regarding the duration and extension of the special administrative regime.

НЕОБХОДИМЫЕ КОНСТИТУЦИОННЫЕ ГАРАНТИИ В УСЛОВИЯХ ОСОБОГО РЕЖИМА УПРАВЛЕНИЯ²

Анна Арутюнян

Аспирант кафедры конституционнофо права ЕГУ

Статья посвящена исследованию необходимых конституционных гарантий в условиях особого административного режима. В статье автор рассуждает о важности определения дополнительных конституционных гарантий, которые обеспечат достаточный контроль за осуществлением полномочий исполнительной власти и предотвратят опасность злоупотребления исполнительной властью.

В частности, в рамках статьи была отмечена необходимость определения дополнительных гарантий, обеспечивающих возможность эффективного парламентского контроля за осуществлением полномочий исполнительной власти в

---

¹ This article was reported in 2022 December 8 at the scientific session of graduate students and applicants at the YSU Faculty of Law.

² Статья было представлена 8 декабря 2022г. на научной конференции аспирантов и соискателей юридического факультета Ереванского государственного университета.

условиях особого административно-правового режима, также обсуждалась проблема раскрытия содержания этих гарантий. В результате анализа автор пришел к выводу, что установленная Конституцией структура парламентского контроля должна применяться не только при объявлении чрезвычайного или военного положения, но и при внесении дополнений и изменений в решении, целью которых является повышение объема ограничений прав и свобод, предусмотрение в указанных решениях новых мер. Правительство должно предоставить обоснование и основополагающую информацию в каждом конкретном случае, обеспечивая осуществление парламентского контроля за предусмотренными мерами в рамках особого режима управления.

В статье автор также указал на необходимость внесения необходимых законодательных изменений в условиях режима особого управления и замены самого строгого режима на менее строгий в кратчайшие сроки. В рамках данной работы автор также обсудил некоторые вопросы, касающиеся продолжительности и продления особого режима управления.

Բանալի բառեր – կառավարման հատուկ ռեժիմ, խորհրդարանական վերահսկողություն, կառավարման հատուկ ռեժիմի երկարաձգում, կառավարման հատուկ ռեժիմի դադարեցում, արտակարգ դրություն, կառավարման հատուկ ռեժիմի հայտարարման մասին որոշում

Key word – *special administrative regime, parliamentary control, extension of the special administrative regime, termination of the special administrative regime, state of emergency, decision on declaring a special administrative regime*

Ключевые слова - *особый административный режим, парламентский контроль, продление особого административного режима, прекращение особого административного режима, чрезвычайное положение, решение об объявлении особого режима управления*